

In the articles exposed general requirements are to the social teachers which are engaged in education on questions the prophylaxis of abuse of drugs, considered tasks of the program of their preparation, basic processes of the effective programs of preparation of social teachers, use of external establishments and requirement, to them for the grant of support in the special preparation of social teachers and technical providing on questions the prophylaxis of abuse of drugs.

Keywords: program of preparation of social teachers, prophylaxis of abuse of drugs, interactive methods of studies, vital skills

Отримано 8. 11.2012

УДК 373.035:371.311.4

Т.І. Сметанюк

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ

У статті розглянуто психолого-педагогічні основи формування відповідального ставлення школярів та значення соціальної відповідальності як категорії, що зв'язує специфічні критерії узагальнення в вітчизняних та західних дослідженнях характеристики "індивідуальності" і "соціальної відповідальності".

Ключові слова: соціальна відповідальність, громадська організація, громадське суспільство, самовизначення.

В статье рассмотрены психолого-педагогические основы формирования ответственного отношения школьников и значение социальной ответственности как категории, связывает специфические критерии обобщения в отечественных и западных исследованиях характеристики "индивидуальности" и "социальной ответственности".

Ключевые слова: социальная ответственность, общественная организация, гражданское общество, самоопределения.

Розвиваючому суспільству потрібні сучасно освічені, моральні, заповзятливі люди, самостійно приймають рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, що володіють почуттям відповідальності за долю країни, за її соціально-економічне процвітання

Не випадково на рівні Ради Європи були визначені п'ять груп ключових компетенцій, якими школи повинні були б озброїти молодь, і першими з

них названі політична та соціальна компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом. Чим раніше починається формування соціальної компетентності, соціальної відповідальності тим успішніше буде просуватися по життєвій сходах людина. Причому цей процес має бути безперервним, систематичним та володіти наступністю [1,24].

Проблема виховання відповідальності у підростаючого покоління складна і багатоаспектна. Вона досліджувалася під різними кутами зору багатьма фахівцями з етики, соціології, правознавства (Г.С. Арефьєвой, М.І. Бобнева, Н.А. Головка, Л.І. Грядуновой, Р.І. Косолаповим, В.Н. Кудрявцева, Т.С. Лапіной, В.С. Марковим, Н.А. Мінкіной, В.М. Ломовим, А.І. Оріхівський, І.С. Самощенко, В.І. Сперанскім, А.Ф. Плахотним, Н.Д. Табуновим, Г.В. Фартуховой, М.Х. Фарукшин та ін.) У роботах зазначених авторів розглядається загальне поняття "відповідальність", що включає моральний і правовий аспекти: відповідальність перед державою, суспільством, так само як і перед своєю совістю, відповідальність по відношенню до батьків, до дорученої справи та т.д.

У філософії поняття відповідальності пов'язується з такими категоріями, як "свобода", "необхідність", "совість" (Н.А. Головка, Л.І. Грядунова, Р.І. Косолапов, В.С. Марков, Н.А. Мінкіна, А.Ф. Плахотний, В.І. Сперанський, Ж.-П. Сартр, Е. Фромм та ін.)

Теоретичні основи формування відповідальності дітей та підлітків визначені в працях класиків педагогіки (А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та ін.) Формуванню відповідальності у дітей дошкільного віку присвячені праці З.Н. Борісової, К.А. Клімової; вихованню відповідального ставлення школярів до навчання роботи - А.П. Медведицькій; процес формування відповідального ставлення школярів до навчання розглянуто в роботах А.Д. Алферова; вплив моральної діяльності на відповідальне вчення підлітків досліджено в працях М.Н. Аплетаєва.

Психологічні аспекти обговорюваної проблеми розкриті у працях К.А. Абульхановой-Славської, Л.І. Божович, В.А. Крутецкого, В.Н. Мясищева, К.Муздибаєва, Н.І. Рейнвальд, Л.С. Славіной, Л.А. Сухінської, обговорювалися зарубіжними дослідниками - Л. Берковіч, Ж. Піаже та ін

У психологічних дослідженнях відповідальність розглядається як узагальнене властивість особистості, що характеризує, насамперед її соціальну типовість і моральну позицію, аналізується зміст даного поняття, зроблена спроба виділити його істотні ознаки, закономірності, шляхи формування та розвитку відповідальності в дошкільному та шкільному віці, а також фактори формування відповідальності у школярів у навчальній діяльності.

Проблема формування відповідальності завжди була в центрі уваги педагогічної теорії і практики (А.С. Макаренко, В.С. Сухомлинський, Н.К. Крупська, С.Т. Шацький та ін), розвивалася адекватно потребам суспільства. Значима ця проблема і в сучасних умовах, так як сучасне суспільство вимагає від своїх громадян самостійності, ініціативності у вирішенні життєвих, навчальних, виробничих і інших проблем.

Початок вивченню відповідальності було покладено в Стародавній Греції в творах філософів Платона і Арістотеля. Так, Платон одним з перших поставив питання про відповідальність людини за свої вчинки. Платонівська філософія не давала поганої людині права на спокій. Давньогрецький філософ Арістотель не тільки пов'язував поняття відповідальності, свободи волі і свободи вибору, але й ставив питання про відповідальність за вчинки, вчинені в силу незнання, коли можливо предбачити результати своїх дій [4, с. 48].

Однак більш детальне теоретичне обґрунтування дана філософська категорія отримала в західноєвропейській філософії XVII-XVIII ст. (перш за все в роботах Т. Гоббса, Дж. Локка, Д. Юма), де вона трактувалася у відповідності з рішенням питання про виникнення суспільного устрою. У даних дослідженнях чітко простежується ідея про взаємозв'язок свободи і необхідності, особистості і суспільства [3, с. 8].

У Т. Гоббса суспільна влада наділяється реальною силою і повноваженнями керувати іншими людьми на основі того, що всі члени суспільства добровільно відреклися від прав володіти самими собою і відповідати за свої вчинки і віддали їх представницькому органу.

Т. Гоббс, розмірковуючи про обмеження природних прав цивільним правом, говорить про відповідальність влади і про відповідальність громадян за недотримання ними законів. Дж. Локк у своїх поглядах на відповідальність особистості і суспільства виходить з природного стану суспільства. Обмежує свободу людини через природний закон (тобто відповідальність), який свідчить, що "ніхто не має права обмежувати іншого в його житті, здоров'я, свободу або майно". Свобода людини, таким чином, не абсолютна, вона пов'язана з відповідальністю громадянина і влади [4, с. 196].

Соціальна зрілість дитини певного віку характеризується ступенем його просування по шляху засвоєння ним норм суспільства. До кожного періоду онтогенезу вимоги тут будуть неоднакові, але, тим не менш, соціальна зрілість визначається відношенням дитини до дорослих нормам і "якістю" їх осмислення. Саме в цих відносинах дитина привласнює суспільно-історичний досвід, засвоює суспільно значущі норми і функції, знайомиться зі змістом соціальних ролей, тобто формується як суспільний суб'єкт.

Молодіжні і дитячі громадські організації є особливим середовищем де зростаюча особистість набуває досвіду спілкування, засвоює певні соціальні ролі, які не завжди співпадають з тими до яких вони звикли у сім'ї чи у школі. Таким чином дитячі і молодіжні об'єднання ми розглядаємо як одну із базових основ у соціалізації підростаючого покоління [8]. Прийняття, освоєння і виконання особистістю функціональної ролі у спільці молоді передбачає засвоєння нею діючої системи внутріспількових ідеалів і цінностей, мотивацій, принципів, ідей і норм, правил і настанов.

На думку Поліщука Ю. Й. виховання у молодіжній громадській організації відбувається хаотично і непослідовно. Отже мова може йти про систему виховних впливів, які складаються як результат певної діяльності на основі між особистих відносин, спілкування і взаємодії. Сутність виховного впливу молодіжної чи дитячої громадської організації визначається насамперед її призначенням, змістом та основними

напрямами діяльності [6, с.51]. Соціалізуючий вплив громадської організації на зростаючу особистість сприяє засвоєнню нею норм, правил, традицій, самої організації. В широкому розумінні це і є виховання, яке здійснюється через суму впливів (як спеціально організованих так і стихійних) на психіку людини. [8, с. 60].

Методологічною основою соціальної відповідальності включає в себе вивчення відповідальності як якості, що характеризує, перш за все, соціальну типовість особистості

Об'єктивною причиною зародження відповідальності є суспільна природа людини. Відповідальність тому і виникає, що під всіх своїх взаєминах з іншими людьми, в багатоманітних суспільних відносинах людина виступає істотою суспільною. Філософи відзначають двоїстий характер відповідальності, її об'єктивне і суб'єктивне зміст.

Сенс відповідальності не може бути правильно зрозумілий без розкриття змісту свободи. Так як у свідомості відповідальності людей реально проявляється свобода, то визначення міри їх відповідальності за вчинки багато в чому залежить від розуміння питання про свободу.

Аналіз поняття "свобода" з точки зору екзистенціалістів, дозволяє говорити про те, що людина відповідальна в першу чергу перед собою – він сам себе судить і сам себе нагороджує. Ж. П. Сартр йде по шляху абсолютизації відповідальності, вважаючи, що кожна людина відповідальний за все, що відбувається у світі, незалежно від того, чи має це відношення до можливості індивіда проявити своє вільне волевиявлення [5, с. 68]. Кожен вчинок визначається життєвою позицією особистості, в основі якої лежать моральні імперативи. Це підтверджує В. Франкл, кажучи про те, що "людська свобода" - це - свобода для того, щоб приймати відповідальність [9 с. 64]. Тобто свобода у В. Франкла - це свобода волі як свобода взяти на себе відповідальність за свою долю, свобода прислухатися до своєї совісті і приймати рішення про свою долю. Своєрідне зародження соціальної відповідальності через свободу думки, рішення, вчинку. Відповідальність є структурним елементом моралі, властивістю, в якому здійснюється функція регуляції поведінки. Людина робить вибір лінії поведінки під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Міра соціального контролю, норми моралі входять в число тих обставин, які підлягають обліку і аналізу при прийнятті рішення, і якщо людина в стані зробити вибір, він відповідальний за нього, тобто відповідальність ґрунтується на прийнятті обов'язків і в такому вигляді виступає в якості принципу регуляції поведінки. Так відповідальність визначається як регуляція поведінки на основі передбачення його наслідків [1 с. 54].

Е.Д.Дорофеев пропонує доповнити відповідальності як розвиток індивідуальної відповідальності за все більша кількість людей - "від відповідальності за себе до відповідальності за всіх". Прийняти відповідальність можна за відносини в групі, а також за її діяльність (мета, результат і процес).

Відповідальність за групові відносини підрозділяється на відповідальність:

- 1) за групові норми (як результат минулих взаємодій),

2) за прагнення до зміни норм, традицій, відносин (майбутнє),

3) за реальний стан групи (справжнє) [3, с. 95].

Особистість може нести відповідальність за себе, за окремих членів групи, за референтну групу (частина групи, до якої належить) і за групу в цілому. Тим самим Е.Д. Дорофєєв висуває тривимірну модель групової відповідальності:

1) час (минуле, сучасне, майбутнє)

2) характеристики (діяльність, відносини)

3) суб'єкт (за себе, за окремих інших, за групу)

Через відповідальність як індивідуальну характеристику та колективної групової відповідальності формується загальна відповідальність.

Громадянська відповідальність - внутрішня перспективна різновид соціальної відповідальності індивіда, що виявляється в усвідомленому, добровільному і самостійному, без будь-яких примусів із зовні, збільшення міри свободи і покладання на себе особистістю більшого кола обов'язків при збереженні або обмеженні обсягу наданих їй соціумом прав в процесі життєдіяльності.

Особистість розвивається лише тоді, коли виявляє активність (фізичну, емоційну, розумову). В результаті цієї активності з'являються нові якості особистості, фізичні зміни в організмі, перетворення в навколишньому середовищі. Підліток в силу своєї природної активності прагне до саморозвитку, самореалізації. Відсутність цієї можливості в соціальному просторі змушує підлітка самостверджуватися в ситуаціях, часом межують з правопорушеннями, що ставить суспільство перед лицем саморуїнється і антигромадської поведінки підлітків [7, с. 28].

Д.І. Фельдштейн встановив, що процес соціального розвитку особистості в підлітковий період проходить через три шляхи (як і в інші періоди онтогенезу), закономірно чергуються стадії. Перша стадія характеризується, появою нових тенденцій розвитку діяльності, коли раніше накопичені смислові навантаження виокремлює нові можливості функціонування дитини, створюючи відповідне поле для його розгорнутої діяльності. Друга стадія відрізняється максимальною реалізацією, акумуляцією розвитку провідного типу діяльності. Третя стадія - насиченням провідного типу діяльності при неможливості подальшої реалізації його потенціалів, що веде до актуалізації іншої сторони діяльності. Соціальний розвиток йде від усвідомлення підлітком своїх соціальних можливостей, через становлення особистісних новоутворень, до прояву, зміцнення, якісної зміни соціальної позиції в результаті власної творчої діяльності [9, с. 200].

У підлітковому віці зберігається провідна роль відносин зі світом дорослих, але самі ці відносини в провідній своїй функції набувають якісні особливості:

1) відносини зі світом дорослих починають проявлятися через об'єктивні суспільні відносини;

2) підліток починає займати певну соціально-класову позицію;

3) це відбувається на основі репрезентації і переосмислення життєвого шляху особистості, її минулого, сьогодення і майбутнього.

У цілому відносини зі світом дорослих у своїй провідній функції у

соціальному розвитку особистості зазнають значних змін від народження до підліткового періоду: так, якщо в молодшому шкільному віці головними для розвитку особистості є різні варіанти конкретно-особистісного спілкування з дорослими, то в підлітковий період найбільш важливими для особистості підлітка є відносини зі світом дорослих на рівних, в їх соціальній визначеності. У такій ситуації відмічається зниження безумовного авторитету конкретного дорослого в очах дитини і переорієнтація його на об'єктивні соціальні норми і цінності, на суспільство як систему соціальних зв'язків, в якій дитина намагається знайти місце рівного серед рівних, ідентифікуючи себе з певним соціальним шаром. Все це передбачає вищий рівень розвитку суб'єктивних відносин особистості, тобто безпосереднє народження як суспільного суб'єкта. Підлітковий період і виступає як період народження особистості як суб'єкта суспільних відносин.

Головним показником цього процесу є перехід від активності присвоєно до активності перетворюючої, в якості яких виступає соціально відповідальне самовизначення, яке передбачає вибір певної соціальної ролі, ідентифікацію з певною соціальною групою. Тому громадські організації стають плацдармом для реалізації активної соціальної позиції. З одної сторони ми можемо розглядати даний процес як хаотичним, не контрольованим зі сторони а з іншого боку поетапний процес що проходить молода людина. Соціалізація здійснюється через ознайомлення і опанування моральними нормами організації, на основі певних відносин, поглядів і переконань та формування загальної спрямованості особистості. Це етапний процес.

На першому етапі член громадської організації усвідомлює норми і правила поведінки, які пропонуються. Джерелом отримання такої інформації є слово лідера організації, його особистий приклад і приклад членів організації, друковані матеріали про життя і діяльність організації.

Другим етапом є вироблення ставлення до норм і правил організації переважно на основі самоаналізу і самооцінки. В умовах громадської організації особистість приймає відповідні норми і правила виключно на основі визнання їх за принципом „свій чужий”, „добро-зло”, „справедливо не справедливо” на основі власного досвіду, з позиції імпонування чи відкидання на умовах корпоративного права організації.

На третьому етапі формуються відповідні погляди і переконання, засвоєння і перетворення норм групи в особисте надбання, у ставленні до людей, до праці, до громадських обов'язків.

Четвертим етапом є виховання формування загальної спрямованості особистості в процесі різноманітних видів діяльності, що забезпечує формування навичок поведінки, які відповідають сформованим переконанням [8, с. 58].

На сучасному етапі важливо філософське осмислення того, що відбувається в діяльності дитячих організацій. Вироблені людством філософські конструкції пояснення загальних законів розвитку світу можуть послужити підставою для визначення місця і ролі дитячих спільнот в соціальному, політичному і тимчасовому історичному масштабі, для з'ясування орієнтирів, які давала і може давати дитяча громадська життя у

формуванні світогляду. Для сучасних дитячих громадських об'єднань залишається принципово важливим вирішення проблеми знаходження особистісного сенсу в тому, що відбувається в суспільстві. Сучасні підлітки виявилися не в кращій ситуації: природа соціальної активності закономірно притаманна підліткам, не знаходить своєї позитивної реалізації. Значна частина організованого виховного впливу на формування почуття соціальної відповідальності, здійснюваного через громадські об'єднання, була загублена. Психологічна готовність діяти в соціально значимому просторі залишається незатребуваною. Наслідком стало різке зниження інтересу до інших людей, нерозуміння своєї ролі в житті суспільства, відсутність соціально значущих умінь взаємодії, співробітництва та партнерства.

У дитячу організацію підлітки ідуть, спокушені організацією дозвільної діяльності (обмовимося, що для початкового етапу даний мотив може бути цілком виправданим, але орієнтуватися тільки на нього в громадському об'єднанні недоцільно; дозвіллева діяльність з виховної точки зору більш ефективна в клубах за інтересами і в розважальній мережі додаткової освіти). Опорою в реалізації соціально - значущих проєктів в дитячих громадських організаціях можуть стати підлітки зі стійким ступенем соціального інтересу. Ця база для майбутнього цінного особистого внеску людини в розвиток суспільства. Ця основа головного теоретичного постулату діяльності дитячого об'єднання - знаходження особистісного сенсу в тому, що відбувається в суспільстві; знаходження шляхів і засобів особистісного соціального розвитку без руйнування і порушення особистісних просторів інших людей; гармонізація особистісних і соціальних інтересів. Те, що ми, дорослі, називаємо новими цінностями і відносинами, підлітки сприймають як природні цінності. Вони отримали перший соціальний досвід в даному суспільстві, з даними цінностями, і не слід закликати їх до боротьби зі своїм первинним соціальним досвідом. Краще направити їх дії на пошук позитивного в сучасному соціальному просторі, на пошук взаємопроникнення особистісного і соціального з обопільною користю для взаємодіючих сторін. Підліток повинен отримати право увійти в соціальну спільноту і відчувати свою значущість в ньому, свою відповідальність за нього.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 334 с.
2. Азаров, Ю. П. Семейная педагогика / Ю. П. Азаров М.: Политиздат, 1982. -223 с., 18
3. Губачев, М. Н. Социальная ответственность в системе ценностных ориентаций современного общества [Текст]: дис. ... канд. фил. наук 09.00. 11: 6104–9/502/ Губачев Михаил Николаевич. – Уфа, 2004. т, 3.
4. Момджян, К. Х. Социальная философия в конце XX века: сборник научных статей / К. Х. Момджян. – М.: Из-во МГУ, 1991. – С. 200.
5. Мясичев В.Н. Психология отношений. М.: изд-во института практической психологии, Воронеж: НПО МОДЭК, 1995. – 356 с.

6. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні Монографія. / За ред. Н.Г. Ничкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 432с.
7. Сидоркина, С.Л. Формирование социальной ответственности у подростков посредством социально значимой деятельности: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук: по спец. 13.00.01 Общая педагогика, история педагогики и образования - Н. Новгород, 2010. - 28с.
8. Соловей, М. В. Соціалізація і виховання особистості в молодіжній організації / Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. Вип. 11 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. - 266 с.
9. Фельдштейн, Д. И. Психологические основы организации общественно полезной" деятельности как средства нравственного воспитания подростков / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. 1974. - № 6. - С. 10-24. с., 213.

The article deals with psychological and pedagogical foundations of responsible attitudes of students and the importance of social responsibility as a category, linking the specific criteria of generalization in domestic and Western studies characteristics of "identity" and "social responsibility."

Keywords: social responsibility, NGO, civil society, self-determination.

Отримано 13.11.2012

УДК 37.013.42 - 051:364 - 784

В.І. Снівак

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІЙНИХ ТА ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ НИМ ТЕЛЕФОННОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

У статті здійснюється психологічний аналіз та експериментальне дослідження професійних та особистісних якостей соціальних педагогів, які здійснюють телефонне консультування.

Ключові слова: психологічний аналіз, професійні та особистісні якості, соціальний педагог, телефонне консультування.

В статье осуществляется психологический анализ и экспериментальное исследование профессиональных и личностных качеств социальных педагогов, которые осуществляют телефонное консультирование.